

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-039-1-45>

ДИХОТОМІЯ ДОБРО-ЗЛО В ДАВНЬОІРАНЬСЬКОМУ МОВНО-КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Мазепова О. В.

*доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри мов і літератур Близького та Середнього Сходу
Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Поняття добра і зла відносяться до архетипних уявлень людства, яким притаманний бінарний характер. Такі бінарні опозиції, як «верх-низ», «далеко-близько», «гарно-погано», «багато-мало», «право-ліво», «свій-чужий» та ін. в сучасній науці розглядаються як базові опозиції культури, які сягають найдавніших часів, коли людина тільки-но починала осягати світ навколо себе і своє місце в ньому.

Реконструюючи лексико-семантичну систему індоєвропейської прамови, Т. Гамкрелідзе і В. Іванов вказували на те, що соціальній організації давнього індоєвропейського суспільства був притаманний дуальний характер, який накладав глибокий відбиток на характер всього духовного життя давніх індоєвропейців і визначав бінарність, двоїстість у багатьох сферах релігійних і міфологічних уявлень та деяких рис моделі реального світу [2, с. 776].

Двоїстість як принцип організації Всесвіту була притаманна й архетипному мисленню давніх іранців, що знайшло найяскравіший вияв у їхній релігійній системі – зороастризмі. Як зазначає С. Соколов, «найхарактернішою рисою зороастризму, що впадає в око при першому ж ознайомленні, є його різко виражений дуалізм – визнання у світі двох начал, доброго і злого, боротьба котрих і складає сенс існування світу» [6, с. 13]. Особливістю цієї боротьби в зороастризмі є те, що уособлені поняття Добра і Зла, які протистоять одне одному, корелюють із поняттями Правди і Брехні таким чином, що Добро і Правда, з одного боку, під проводом бога Агура-Мазди (букв. Мудрий Господь) борються разом проти Зла і Брехні, з другого боку, воїнство яких очолює злий дух Ангра-Майнью (букв. Ворожа Думка).

Усі відомості стосовно цих понять сходять до Авести – найдавнішої й найважливішої пам'ятки іранської словесності, яка дійшла до нас як зібрання священних текстів зороастризму – державної релігії

сасанідського Ірану в період, що передував арабському завоюванню (VII ст. н.е.). Нинішній текст Авести становить зібрання фрагментів, що зберіглися після приходу ісламу на територію Ірану, й були певним чином систематизовані. Особливе значення мають Гати (букв. пісні) – «звернені до людини проповіді й одкровення Заратуштри, в яких він закликає відректися від світу зла і п'їтьми і обрати світ добра і світла» [5, с. 83].

Саме в Гатах вперше згадується Агура-Мазда, який керує праведним світом у двох своїх проявах: **vohu mana** *Добра Думка* та **aša vahišta** *Краця Правда*. До воїнства Добра, очолюваного ним, входять шість божественних абстрактних сутностей **ameša spentā** *Безсмертні Святі*, серед яких: **vohu mana** *Добра Думка*, **aša vahišta** *Краця Правда*, **xšathra vairya** *Добре Царство* або *Бажана Влада*, **spentā ārmayti** *Святе Благочестя*, **haurvatāt** *Цілісність*, **amertāt** *Безсмертя* [1, с. 46]. 3-поміж небесних сил, що воюють на боці Агура-Мазди, – божественна сутність **sraoša** *Слухняність* (добрий дух, що передає людині волю небес і оберігає її від зла), **fravaši** (безсмертні душі, янголи-охоронці всіх істот) та інші *язати*² [5, с. 90–91].

Злий дух Ангра-Майнью у боротьбі з Добром також має військо, яке не поступається війську Агура-Мазди. До нього належать *деви* – колишні божества, персоніфіковані негативні поняття, такі як заздрість, лінощі, брехня, злі духи, колдуни і пері, які шкодять вогню, землі, воді й худобі, а також негативні герої, злі володарі тощо [4, с. 14]. Поступово в зороастрійській літературі було вироблено точну систему відповідників, де кожній праведній сутності протистояв певний *дев*. Проте головним протиставленням усього зороастризму є, з одного боку, *Аша* (або *Арта*) – «Правда», а з іншого – *Друдж* (або *Друг*) – «Брехня»; світ Агура-Мазди – це світ Правди, світ Ангра-Майнью – світ Брехні. Прибічник першого називався словом *ашаван* «правовірний», прибічник другого – *друджвант* «невірний» [6, с. 15].

Важливе місце в цій боротьбі відводилося людині. Їй надавалося право стати на бідь-який бік – Добра чи Зла. Головна мета правовірних полягала в допомозі Агура-Мазді в його боротьбі з Агріманом, активній діяльності, посильній участі у цій космічній битві. Зміст активної позиції праведних людей визначався відомою зороастрійською тріадою: **humata**

²Авест. **yazata** (н.-перс. **īzad**, мн. **yazdān** *Бог*) букв. «достойний поклоніння», «божество». Деякі *язати* постають в Авесті як духи-охоронці небесних світил, повітря, землі, вогню, води; інші – як персоніфікації абстрактних ідей (Перемоги, Істини тощо) [5, с. 91].

Добра думка, **hūxta** *Добре слово*, **hvaršta** *Добра справа*, якій протиставлялася тріада невірних: **dujmata** *Зла думка*, **dujuxta** *Зле слово*, **dujvaršta** *Зла справа* [6, с. 19].

Отже, етичні поняття добра і зла, правди і неправди в давньоіранській мовній свідомості постають як тісно взаємопов'язані між собою. Обираючи Добро, давній іранець зобов'язувався «казати правду», аби наблизити остаточну перемогу Добра над Злом.

З лінгвістичного погляду авестійське слово **aša** *правда* є похідним від індо-іранського ***rtá-**, іменника середнього роду з тим же значенням. У свідомості давніх іранців поняття **aša** сприймалося з уособленням – існували уявлення про однойменну безтілесну сутність, до якої можна було звертатися з молитвами або проханнями і приносити в жертву ритуальний напій *хаома*³. Авестійське слово **druj** *брехня* за формою є іменником жіночого роду. Поняття **druj** уособлювалося у вигляді жіночої істоти, яка вступала в заборонені стосунки з грішниками і таким чином народжувала своїх незчисленних шкідливих виплодків [6, с. 15; 8].

Що стосується давньоперського мовно-культурного ареалу, представленого періодом правління Ахеменідів (VI–IV ст. до н.е.), то тут так само простежується синкретизм опозицій добро – зло, правда – неправда. За спостереженням Р. Фрая, у грецьких джерелах досить часто «схвалення *artā* «чесності» та засудження *drauga* «брехні» відзначалися як якості, притаманні персам» [7, с. 149]. Зокрема, Геродот у своїй праці «Історії» писав, що своїх синів від п'яти до двадцяти років перси навчають трьох речей: «їздити верхи, стріляти з луків і казати правду» [3, с. 54]. Там же він стверджував, що «найганебнішою справою у них вважається казати неправду» [3, с. 55].

У наскельних написах ахеменідського царя Дарія, як вказує Р. Фрай, «постійно підкреслюється значення Правди і проклинається Брехня» [7, с. 163]. У давньоперських текстах корінь **druj** / **drug** репрезентований словом **drauga** – та деякими дієслівними особовими формами в контексті ствердження легітимності влади династії Ахеменідів [8]. Наприклад, це має місце у таких уривках з Бегестунського напису:

1) »yaḏā ka^mbūjiya mudrāyam ašyava pasāva kāra arīka abava pasava **drauga** dahyauva vasaī abava utā pārsaī utā mādayi utā an yā^huva dahūšuvā...» *Коли Камбіз попрямував до Єгипту, народ став ворожим, і потім стало у країні багато брехні: і в Персії, і в Мідії, і в інших провінціях...;*

³ Про напій *хаома* у давніх іранців див.: [1, с. 22–23].

2) »hauv kārāhyā avaṅā **adrujua** adam bṛdiya a^hmiy haya kūrauṣ puṅ^a ka^mbūjiyahyā brātā...» *Він так народу брехав: я є Бардія, котрий син Кіра, брат Камбіза...* [5, с. 114–115].

В одному з персепольських написів Дарія брехня постає як одне з трьох найстрашніших лих, двома іншими з яких є «ворожа армія» (**hainā-**) та «голод» (**dušiyāra-**) [8]:

«ṅātiy dārayava^huš xšāyaṅya manā a^huramazdā upastām baratuv hadā viṅaiḃiš багаібіш utā imām dahyāum a^huramazdā pātuv hačā haināyā hačā dušiyārā hačā **draugā** abiy imām dahyāum mā ājamyā mā hainā mā dušiyāram mā **drauga**...» *Промовляє Дарій цар: «Нехай принесе мені Агура-Мазда допомогу разом з богами – захисниками роду. І цю країну нехай захистить Агура-Мазда від ворожої армії, від голоду, від брехні! Нехай не спіткає цю країну ані ворожа армія, ані голод, а ні брехня...»* [5, с. 132–133].

Отже, як можна висувати з усього вищенаведеного, в мовно-культурному просторі стародавнього Ірану дихотомія *добро – зло* існувала в синкретизмі з опозицією *правда – неправда*. Ці дві концептуальні опозиції в свідомості давніх іранців були нероздільні, і кожна праведна людина, стаючи на бік Добра в його споконвічній боротьбі зі Злом, водночас брала на себе зобов'язання говорити Правду і протистояти Брехні.

Література:

1. Бойс М. Зороастрийцы: верования и обычаи. Пер. с англ. и прим. И.М. Стеблин-Каменского. Санкт-Петербург: Азбука-классика; Петербургское Востоковедение. 2003. 352 с.
2. Гамкрелидзе Т.В., Иванов В.В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры. В 2 т. Тбилиси: Изд-во Тбилисского университета, 1984.
3. Геродот. Истории в дев'яти книгах; переклад, передмова та примітки А.О. Білецького. Київ: Наукова думка, 1993. 574 с.
4. Дорошенко Е.А. Зороастрийцы в Иране. (Историко-этнографический очерк). Москва: Наука. Главная редакция восточной литературы изд-ва «Наука», 1982. 133 с.
5. Оранский И.М. Введение в иранскую филологию. Москва: Главная редакция восточной литературы изд-ва «Наука», 1988. 390 с.
6. Соколов С.Н. Древнейшая религия иранских племен. *Авеста в русских переводах (1861–1996)* / Ред. И.В. Рак. Санкт-Петербург: Журнал «Нева», 1997. С. 7–21.

7. Фрай Р. Наследие Ирана. Пер. с англ. В.А. Лившица и Е.В. Зеймяла; под ред. и с предисл. М.А. Дандамаева. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Восточная литература, 2020. 463 с.

8. Kellens J. Druj–/ Encyclopaedia Iranica, Online Edition, 1996. URL: <http://www.iranicaonline.org/articles/druj>. Дата звернення: 20.02.2021.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-039-1-46>

ПОРІВНЯЛЬНО-КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТВОРІВ В. ВУЛФ ТА ДЖ. ДЖОЙСА

Матковська М. В.

доцент кафедри англійської мови

*Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка*

м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна

Вірджинія Вулф (1882–1941), британський романіст, есеїст і критик, сприяла створенню сучасного роману. В її роботах часто досліджується концепти часу, пам'яті і внутрішньої свідомості людей.

Джеймс Джойс (1882–1941), представник ірландської модерністської і постмодерністської прози, виступив як засновник нової поетики, нових способів письма, в яких форма по суті репрезентує зміст, кодуючи в собі моральні, естетичні, психологічні і інші вимірювання.

Концепти, які ми досліджуємо в творах В. Вулф та Дж. Джойса, виражають певні емоції й наміри. Існують шість емоцій, які універсально свіввідносяться з мімікою обличчя: щастя, печаль, гнів, страх, здивування та інтерес. Різні похідні слова, подібно до англійського 'досада', 'дратування', показують слабкіші або сильніші ефекти прототипу, в даному випадку, від прототипічного 'гнів'. Вони не завжди володіють прямими еквівалентами в іншій мові ('досада' – в польській або російській мовах розуміється як конструктивний термін, що об'єднує два різні прототипи: 'гнів' і 'печаль').

Наша мета – визначити специфіку аналізу порівняльно-концептуального простору в творах В. Вулф та Дж. Джойса.

Концепт *намірів* походить онтогенетично від примітивного концепту *хотіти*. Обидва вони передують таким концептам як *цілі* й *плани*, які можна вивести шляхом умовиводу як орієнтовані концепти.